

УДК: 355.311.1(477.83/86)ЗУНР”1918–1919”

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АРТИЛЕРІЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ (ЛИСТОПАД 1918 – ЛИСТОПАД 1919 рр.)

Володимир РУТАР

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історичного краєзнавства.

На основі нових архівних матеріалів простежено організацію тилового забезпечення артилерії Галицької армії у 1918–1919 рр. Встановлено основні шляхи надходження артилерійського майна. Досліджено чисельність артилерійських частин на різних етапах українсько-польської війни та перебування Галицької армії на Наддніпрянщині.

Ключові слова: артилерія, ЗУНР, Галицька армія, матеріально-технічне забезпечення.

Українська історіографія останніх двох десятиліть особливу увагу надає вивченню державотворчих процесів періоду Національної революції 1917–1921 рр. Актуалізація набутого історичного досвіду обумовлюється насамперед практичними потребами, що впливають із сучасних викликів, які постають перед нашою країною у найрізноманітніших сферах. Однією з них є військова організація держави, ключову роль у якій посідають Збройні Сили. Відтак дослідження національного військового будівництва в різних його ракурсах надалі не випадає з поля зору істориків. Загалом висвітлення історії Галицької Армії її участі у збройних змаганнях 1918–1920 рр. стали однією з найбільш досліджуваних сторінок в історії України новітнього часу. Їх розпочали проводити одразу ж після поразки Визвольних змагань і на українських землях, і поза їх межами. Оскільки у нашій студії не ставимо завдання давати розгорнутий аналіз історіографії проблеми, то лише зауважимо, що проблематика, яка нас цікавить, відзначалася надмірною заідеологізованістю. Відтак радянська, українська діаспорна та сучасна історіографії дуже часто зосереджувалися саме на політичних її аспектах, що шкодило не лише виваженим висновкам, але й спричинилося до випадання окремих сюжетів та проблем. Ситуація змінилася на краще в останні роки, коли в Україні стала активно розвиватися така галузь історичної науки як військова історія.

Зацікавлення в такого роду дослідженнях можна пояснити спробою повернути Україні об'єктивну власну історію, звільнивши її від стереотипів, перейняти позитивний досвід минулого для створення національної концепції сучасної української армії. У той же час можна стверджувати, що коло досліджуваних проблем, що стосуються історії ЗУНР й надалі не виходить поза межі військового протистояння українців і поляків, почасти військової політики уряду ЗУНР, ролі Галицької Армії у військових операціях на Наддніпрянщині. У той же час майже

цілком не висвітлена проблема тилового забезпечення Галицької Армії загалом і особливо її артилерії, що вважалась найкращим її родом. Відсутність таких спеціальних розробок і зумовила актуальність наших студій. Адже уявити можливість ведення військових дій без своєчасного довозу харчів, амуніції, військового спорядження, проведення мобілізації чи виплати зарплатні не можливо. Враховуючи специфіку проблеми, для її розкриття, поруч із загальноісторичними методами, використано мікроісторичний підхід у нагромадженні та інтерпретації фактографічного матеріалу, який дає можливість глибше проникнути в повсякденні умови життя галицьких вояків й з'ясувати, наскільки вони впливали на перебіг бойових операцій, й ситуації в армійському середовищі в цілому.

Хоч до утворення ЗУНР українці мали у складі австро-угорської армії свою військову формуцію УСС, говорити про наявність у них власної військової інфраструктури, котра б почала організовувати тилове забезпечення майбутньої Галицької Армії, не доводиться. Ситуація ускладнювалася й відсутністю серед цісарського офіцерського корпусу необхідної кількості професійних українських старшин, які б могли до цього долучитися. Тому, проголошені 16 жовтня 1918 р. маніфести імператора Карла I “До моїх вірних австрійських народів” і “14 пунктів” В. Вільсона, хоч на перший погляд відкривали шлях колишнім народам Австро-Угорської монархії до самовизначення, реалізувати його українцям на практиці було проблематично. Через історичні обставини вони опинилися у програтій ситуації у порівнянні з поляками Галичини, на яку ті зазіхали, вважаючи себе на цих землях титульною нацією. Польську позицію яскраво виражає меморіал Р. Дмовського до президента США В. Вільсона: “Якщо під австрійським пануванням уряди Галичини є в руках поляків, то це не означає, що вони були в привілейованому становищі, але тільки те, що в цьому краю немає іншого елемента, який був би здатен забезпечити його адміністрацію. Тому найближчим часом польська адміністрація є єдино можлива для нормального розвитку і поступу цієї землі”¹. Така ситуація змусила українців відстоювати свої права збройним шляхом (про це вирішено лише 31 жовтня 1918 р. – *В.Р.*), хоча дипломатичні заходи мирно врегулювати питання незалежності Галичини тривали до останнього моменту².

Як відомо, українці досить легко перейняли владу на території Східної Галичини, у тому числі у столиці краю – Львові. Однак уже протягом перших днів листопада 1918 р. виявилось, що для закріплення здобутого успіху потрібна реальна військова сила, яка була б здатна дати відсіч польським претензіям на ці землі. Оскільки у збройний конфлікт польська сторона вводила значні бойові сили, то керівництво ЗУНР було змушене негайно творити повноцінну армію. Серед тогочасних родів армії найпотужнішим була артилерія. Її поява датується періодом українсько-польської боротьби за Львів. Слід зауважити, що архівні дані і спомини учасників львівських боїв дещо відрізняються, тому найімовірніше

артилерія у Львові з'явилася швидше ніж 7 листопада, як прийнято вважати. Адже в наказі від 7 листопада 1918 р. у Львові вже подані відомості про дві батареї – 10/1 четаря Ю. Полянського і 10/2 поручника І. Слезака³. Як згадував М. Дем'янчук, уже 3 листопада 1918 р. на залізничній станції Підзамче стояла українська застава з 8 вояків, кулемета і піхотної гармати⁴. Ф. Крисяк вказував на те, що в українців 2 листопада вже було дві гармати на Головному вокзалі⁵. У мемуарах є дані, що першою була гармата, яку перевезли до Львова з с. Підбірці і встановили на подвір'ї казарми 15 п.п. Обслуги, старшин і коней взагалі до неї не було. За одну ніч знайдено двох гармашів і трьох чоловік персоналу обслуги, виведено 10 дм гавбицю найновішого типу “Шкоди” на позицію і доставлено амуніцію⁶. 10 листопада до Львова з провінції надійшли 9 бомбометів, а одну гармату на Високому Замку доповнили ще двома⁷. Ще дві гармати прибуло з Станиславова під командою хорунжого Копистянського⁸. 13 листопада поступило три гармати і шість мінометів⁹. Загалом, як вказує О. Кузьма, у Львові було 11 гармат¹⁰. С. Мацькевич наводить дані, що у Львові стріляло вісім гавбиць і три польові гармати під командою четового Ю. Полянського, поручника Карановича і хорунжого О. Мельниковича¹¹. Хоча польський автор М. Козловський вказує, що українці у Львові мали 25 гармат і мінометів¹². Ч. Мончинський стверджував, що на 13 листопада 1918 р., в українців у Львові було понад 20 гармат¹³.

Перші звістки про наявність в українців гармат, що перебували поза межами Львова, з'явилися ще 1 листопада 1918 р., коли в Кам'янці Струмиловій здобули дві гармати, з яких О. Вельничук розпочав організовувати батареї польових гармат¹⁴. Відтак 2 листопада в Тернополі роззброїли батарею 2/59, а вже 4 листопада зі Львова вислали кур'єра по гармати до Березовиці біля Тернополя. В цей же час по ці ж гармати вислано ще одного підхорунжого УСС із Золочева. Саме він привіз їх до Золочева, де зустрівся з вояками зі Львова. Це були 10-дм гавбиці, з розкладеними затворами, з повною відсутністю оптики і телефонного сполучення, не було навіть спорядження для коней. Обслуговувати ці гармати зголосились 20 добровольців із Золочева. Далі 5 листопада 1918 р. було створено гарматний кіш в Золочеві. Гармат було п'ять, причому одна зіпсована. Одну з них без коней і без обслуги одразу скеровано до Львова. Через день вислано ще одну гармату. Тим часом до Львова вже прибули дві стрийські гармати, які встановили на Високому Замку. Амуніцію до гармат близько 22 возів знайшли в Ожидові. Вже 8 листопада на Львів виїхала батарея із Золочева у складі двох гавбиць без коней, з двома возами амуніції під охороною 40 вояків¹⁵. У Стрию угорський артилерійський полк передав українцям гармати і міномети. Саме з них створили чотири польові і мінометну батареї¹⁶.

Як уже зазначалося, основою артилерії ГА стали гарматні батареї, що брали участь у боях за Львів у листопаді 1918 р. Артилерійські частини створювались стихійно, мали різну чисельність і вогневу силу. Так, у групі “Глибока” на 1 лютого 1919 р. було п'ять батарей у складі 17 старшин, 520 вояків, 316 коней¹⁷. На

1 березня 1919 р. у групі було чотири батареї: 14 старшин, 449 вояків, 238 коней. Незабаром прибуло доповнення у вигляді 6-ї коломийської батареї у складі двох старшин, 86 вояків і 42 коней¹⁸. Отже, на 31 березня 1919 р. у групі “Глибока” було 5 батарей – 16 старшин, 496 вояків і 269 коней¹⁹. Архівні дані дещо відрізняються від споминів колишніх артилеристів. Згідно з ними, у лютому 1919 р. в групі “Глибока” 8-ї Самбірської бригади було 9 батарей. Існували ще три гарматні батареї, однак брак набоїв до них змусив командування групи відіслати їх до Самбора. Харчовий стан групи становив 450 артилеристів і 4 кулемети “Люїса”²⁰. Однією з найбільших була “група Гофмана”, до складу якої входили 32 гармати: 24– Дніпровської гарматної бригади, дві важкі гармати, батарея польових гармат з Яворівщини та одна батарея гірських гармат. У березні 1919 р. група отримала ще одну батарею легких гармат²¹. Уже 15 квітня 1919 р. Дніпровська бригада перестала існувати. Її артилеристів скерували на Наддніпрянщину, а з 12 гармат, що залишилися, створили “Артилерійську групу сотника Царевича”²².

Як згадував М. Тарнавський, у його групі “Схід” гармат було доволі, однак їх вогнева сила була низька. Це були австрійські гармати старих зразків, давно списаних з фронту. Набоїв, як твердив М. Тарнавський, вистачило б на один обстріл ворога перед наступом власної піхоти²³. Такий стан справ був у всіх артилерійських частинах. Отже, на перших етапах розбудови ГА її керівництво зіштовхнулося з проблемою браку якісних гармат, нестачею артилерійських набоїв до них, а також нерівномірною кількістю артилерійських частин на різних ділянках фронту. Саме тому, військове керівництво ЗУНР було змушене провести реорганізацію всієї армії, щоб довести її бойовий стан до оптимального, що відповідало б оперативним планам на фронті.

На 27 січня 1919 р. була призначена реорганізація груп на бригади. Це ж стосувалось і гарматних частин ГА²⁴. Слід відзначити, що згадана реорганізація практично відбулась 27 лютого 1919 р. Після неї в кожному артилерійському полку було по чотири батареї. За твердженням авторів “Історії українського війська”, при кожній батареї існувала амуніційна валка, телефонна стежа і ремонтна майстерня²⁵. В ході Чортківської наступальної операції при артилерійських полках були створені амуніційні валки: 6-й полк – хорунжий Я. Зарицький, 9-й полк – хорунжий Є. Федорович, 10-й полк – хорунжий П. Плюндрас, 21-й полк – четовий В. Воронівський, 5-й полк – Я. Шехтер²⁶.

Однією з найкращих в організації піхотних і артилерійських частин була Окружна військова команда Чортків (ОВК Чортків). Саме вона 28 грудня 1918 р. надіслала 6 гармат, одного штабного старшину, 145 артилеристів, 83 коней, 23 вози, польову кухню під проводом поручника Попеля до групи А. Кравса. 15 лютого 1919 р. звідси до групи “Північ” вирушило 4 гавбиці, 80 артилеристів, 53 коней, 9 возів і кухня. 17 травня 1919 р. ОВК Чортків до Стрия надіслала 4 гармати, 100 вояків, польову кухню, 10 возів і 54 коні. 28 травня 1919 р. Три

гармати прибуло до Золотого Погоку²⁷. Численну допомогу надавала і ОВК Стрий. Звідси 1 лютого 1919 р. поручник В. Костик привіз поповнення у кількості 62 артилеристів для “Дніпровської гарматної бригади”²⁸. Командантом гарматного коша у Коломиї був сотник О. Бабюк. Він вів старшинську школу однорічних, один випуск якої був приділений до I гарматного полку, до батареї сотника Я. Курилюка для практичного вишколу на полі бою²⁹. Загалом ОВК Золочів підготувала – 20 батарей; Стрий – 9; Коломия – 8; Станиславів – 7; по 5 батарей підготували коші в Тернополі, Чорткові і Самборі³⁰.

Досі відкритим залишається питання чисельності артилерії ГА в січні 1919 р. Як стверджував М. Омелянович-Павленко, у складі ГА було 15 тис. вояків і приблизно 40 гармат. В артилерії того часу найбільшим калібром були 15 дм гармати. Їх чисельність коливалась від 10 до 15³¹. Проте з документу “Бойовий склад частин Армії Української Народної Республіки”, датованого 11 січня 1919 р., випливає, що в розпорядженні командувача збройних сил ЗУНР генерала М. Омеляновича-Павленка було 16,5 тис. вояків, 229 кулеметів та 76 гармат³². Вже наприкінці лютого 1919 р., за даними В. Солдатенка і Б. Савчука, у галичан було 140 гармат³³. За даними ж С. Олійника, на час організації ГА, було 40 батарей у складі 150 гармат³⁴. Вдалось встановити, що на 25 лютого 1919 р. під час реорганізації ГА у її диспозиції було 137 гармат³⁵. Уже на 1 березня 1919 р. це число збільшилося до 166 гармат різних калібрів³⁶. Згідно з дислокаційними відомостями у складі ГА на 10 березня 1919 р. було 184 гармат³⁷. На 15 березня – 212 гармат³⁸. На 1 квітня 1919 р. – 175 гармат³⁹. За даними польського історика В. Гуперта на 17 квітня 1919 р. в ГА було 188 польових гармат і 13 гармат важкої артилерії⁴⁰. До 1 травня 1919 р. вона мали 202 гармати⁴¹, а 15 травня 1919 р. – 174⁴².

Досить суперечливою залишається кількість гармат, що була в артилерії ГА під час Чортківської наступальної операції. Так, за твердженням В. Вериги, було 50 гармат⁴³, М. Литвина – 70 гармат⁴⁴. За В. Гупертом і М. Клімецьким наприкінці червня 1919 р. в ГА було 144 гармати⁴⁵. Ці дані дещо корегує Я. Тинченко. Так, на 5 червня 1919 р. у складі II ГК було 88 гармат. На 25 червня 1919 р. кількість гармат у корпусі скоротилась до 74: у 3 бригаді було 20 гармат, залишилось 12; у 4 бригаді – 33, залишилось 30; у 7 бригаді – 18, стало 19; у бригаді УСС було 17 гармат, з яких залишилось 13⁴⁶. На жаль, відомостей про кількість гармат у I та III ГК в цей період немає. Але можна припустити, що у кожному корпусі було щонайменше 60–90 гармат. На 11 липня у ГА, за підрахунками В. Гуперта, було всього 120 гармат⁴⁷.

Уже на Наддніпрянщині, поповнювати гарматний парк галичанам було важко, бо під час багатомісячних боїв усі резерви давно вичерпались, а захоплені ворожі гармати ледь замінювали власні пошкоджені. Згідно з Я. Тинченком на 16 серпня 1919 р. у складі ГА було 158 гармат⁴⁸. У I ГК було 58 гармат, у II ГК – 61 і у III ГК – 38⁴⁹. За твердженням П. Ткачука, особовий склад артилерійських частин

ГА під час їх перебування в Галичині налічував 7 тис. вояків, на озброєнні 187 гармат і 6 тис. коней⁵⁰. На Наддніпрянщині в 12 артилерійських полках ГА було понад 400 старшин, приблизно 4 тис. підстаршин і вояків та понад 4500 коней⁵¹.

Як стверджував Ю. Жовківський, під час формування артилерійських частин ГА старшин-артилеристів було значно більше, ніж старшин піхоти, де на куринь міг бути лише один старшина з бойовим досвідом⁵². Попри це потреба вишколених старшин залишалась актуальною.

Артилерійської справи навчали при батареях гарматних кошів, які дислокувалися в Коломиї, Золочеві, Тернополі, Стрию, Чорткові. На початку 1919 р. засновано старшинську школу артилерії, яка спочатку розташовувалася в Стрию, а пізніше її перенесли до Станиславова⁵³. Її очолював отаман С. Лещій, ад'ютантом був сотник І. Сітницький, навчали поручники Т. Мацьків і Белей. У вишколі від 10 січня до 15 травня 1919 р. навчалось 42 курсанти. На жаль, події на фронті не дозволили їм закінчити перший курс навчання. Школа була переформована в бойову батарею польових гармат і вирушила на фронт⁵⁴. За твердженням В. Галана в Золочеві створили запасний гарматний кіш на чолі з сотником Сітницьким. При ній існували майстерні для ремонту гармат. Перший набір школи налічував 15 добровольців і штабного підстаршину кінноти⁵⁵. Командантом гарматного коша в Коломиї був спершу сотник Р. Шипайло, згодом його замінив сотник А. Бабюк. У цьому гарматному коші було створено добру артилерійську майстерню для виготовлення амуніції. Стрийський гарматний кіш також організував у себе артилерійську майстерню під керівництвом четового Калівошки⁵⁶.

Під час Чортківської наступальної операції 20 червня 1919 р., для скорочення числа артилерійських бойових старшин в запіллі був виданий наказ Г. Коссака згідно з яким усі артилерійські коші зводились у один вишкіл в Тереховлі, а саме Стрий, Станиславів, Коломия, Чортків і Золочів. Його командантом призначено отамана С. Лещія⁵⁷.

У липні 1919 р. для навчання артилеристів було засновано Армійський вишкіл артилерії. Після переходу за р. Збруч, під Кам'янцем-Подільським, начальник Станиславівської артилерійської школи С. Лещій відновив навчальний заклад. У цьому гарматному коші були дві батареї сотників Замороки і Гурка. Артилерійські майстерні коша розміщувались у вагонах⁵⁸. Незабаром вишкіл очолив сотник І. Сітницький, який організував навчальний процес для 25 підстаршин. У жовтні 1919 р. у школі відбувся перший випуск⁵⁹. Уже 5 липня 1919 р. Команда Запілля відкрила артилерійську школу старшин. До неї мали скеровувати усіх вишколених артилеристів і підстаршин від артилерії, що завершили 6 класів гімназії, 2-річну вчительську семінарію, 2-річну торгову або промислову школи⁶⁰. Відтак 11 вересня 1919 р. при "Вишкільній групі ІГК" мав бути створений артилерійський вишкіл під командуванням сотника Ф. Новака⁶¹. Загалом артилерійські школи підготували армії 67 старшин⁶².

Матеріальними справами артилерії в корпусах завідував артилерійський референт. Таким референтом артилерії при команді І ГК був отаман І. Куніш, а при НК в Ходорові – сотник Т. Гоца, при Державному секретаріаті військових справ – сотник Р. Шипайло⁶³. Артилерійські частини постійно потребували нових гармат і заміни складових запчастин до них через їхні пошкодження. Тому, наказом від 1 грудня 1918 р. в Чорткові на станції Біло-Чортківська утворювався збірний пункт воєнних матеріалів для комплектації гармат. Залога збірного пункту складалася з підстаршини і 10 вояків⁶⁴. У квітні 1919 р. в Золочеві створили артилерійські майстерні, куди набирали різноробочих, заробітна платня яких коливалась від 150 до 500 крб. у місяць⁶⁵. Окрім того галицька артилерія потребувала також великої кількості коней для транспортування гармат та набоїв до них, про що свідчить наступна таблиця.⁶⁶

Рід пушок	6-кінні запряги	Двозапрягові вози								Верхівці		Разом			
		мушкет	однострої старшин	технічні прилади	польова кузня	телефон	польова кухня	парні	резервові харчі	офіцерські	коней по тягових	Верхівців	коней потягових	возів	польових кухонь
Авст. 8 см і рос. 7,5 см польові пушки "F.K." (батарея) 4 пушки	24	12	1	2	1	1	1	2	2	24	7	9-13	68	22	1
10 см польові гавбіци (батарея) "I. Нь. +"	24	16	1	2	1	1	1	2	2	24	7	9-13	76	26	1
Тяжкі 12 см або 15 см або пів батареї "Нь, В+"" (4 мортири)	24														
4 пушки	24	24	1	2	1	1	1	2	3	24	7	9-13	84	36	1

Значну допомогу під час розбудови артилерійських частин галичанам надавали гетьман П. Скоропадський і Директорія УНР. Так 22 листопада 1918 р. із Херсона до Золочева прибула артилерійська батарея під командуванням сотника Я. Воевідки. На початку грудня 1918 р., як вказував Л. Цегельський з Києва, йому вдалось привезти, окрім різноманітного майна і грошей, батарею гавбиць з гарматними набоями і артилеристами⁶⁷. Її одразу було скеровано у розпорядження О. Микитки – команданта групи "Схід"⁶⁸. Загалом Директорія УНР надіслала наприкінці 1918 р. 120 гармат різних калібрів⁶⁹. На початку січня 1919 р. до Галичини прибула І Дніпровська дивізія важкої артилерії. У її складі було чотири батареї по чотири гармати з великою кількістю амуніції⁷⁰. Відтак

1 лютого 1919 р. I Гарматний Запорізький полк у складі 30 старшин, 900 вояків та 400 коней з 12 гарматами вирушили до Львова. Прибувши до Галичини, 2-га батарея з 12 гармат була приділена в розпорядження групи “Північ”, решта – до III ГК. Разом з гарматами прибуло 9 тис. артилерійських набоїв. 7 лютого 1919 р. батарея переїхала на станцію Острів поблизу Белза. У її складі було 5 старшин, 21 підстаршин і 202 артилеристи. Командував батареєю сотник Ю. Кононів. Господарською і амуніційною частиною завідував поручник Е. Вайлянд⁷¹. У Голendraх для висилки під Львів було упорядковано 2-й гарматний полк СС під командою сотника В. Зарицького у складі 2-х легких батарей: під проводом сотників Мозаревського і Грузинського та напівважкої батареї під командою поручника Білинського. Разом з 2-м гарматним полком виїхала частина важкої стрілецької артилерії сотника Бутрима. До її складу входило дві 6-дм гавбиці і дві далекобійні гармати. У цих батареях було вісім легких 3-дм гармат, чотири 48-лінійні і дві 6-дм гавбиці, дві далекострільні 42-лінійні гармати. Ці чотири батареї обслуговувало 24 старшини, 660 вояків і 380 коней. Разом із цими чотирма батареями під Львів було скеровано потяг гарматної амуніції⁷².

До Львова вирушив і 6 важкий гарматний полк у складі далекобійної батареї СС під командою поручника В. Соловія, однієї 6-дм гавбиці і далекобійної гармати. Вже під Львовом у складі 6-го полку була 6-дм гавбична батарея з трьох гармат і одна далекобійна батарея, що мала дві гармати. Разом з ними прибули три потяги з набоями (100 вагонів) і гармата протиповітряної оборони. До Галичини згадані вище частини прибули в середині лютого 1919 р.⁷³.

Відомо, що галичани робили самостійні спроби закуповувати артилерійське майно закордоном. Так, 18 березня 1919 р. на засіданні уряду ЗоУНР ставалося питання, щоб Державний секретаріат військових справ нав’язав контакти з акційним товариством “Enzesfeld” у справі будівництва фабрики артилерійських набоїв. Уже на наступному засіданні уряду, що відбулося 20 березня, надійшла інформація, що в Чехії можна закупити 40 тис. артилерійських набоїв. Окрім того, планувалося протягом наступних п’яти місяців придбати тут ще й гармати і кулемети.⁷⁴ 30 березня 1919 р. з Угорщини прибув транспорт з кількома десятками гармат⁷⁵. Вдалось встановити, що посол в Австрії В. Липинський 7 травня 1919 р. отримав кредит у розмірі 50 млн. кор. для закупівлі гарматного й іншого військового майна для ГА. З них на різні потреби було витрачено 35.295.238 кор. 50 сот. На жаль, які конкретні речі закупили, нам не вдалось встановити, однак деякі особи для цього отримали значні кошти в розмірі від 1 до 4,5 млн кор.⁷⁶

Перебуваючи на Наддніпрянщині, галичани активно провадили торгівлю з Румунією, звідки їм вдалось отримати три військові транспорти: 30 серпня 1919 р. – 600 гарматних набоїв (по 3 – 4 набої на гармату); 19 вересня – 2600; 21 жовтня – 1200⁷⁷. Очевидно цього було недостатньо, бо, як стверджував М. Стахів, для однієї гармати в Галичині виділяли в середньому по 200 набоїв на бій⁷⁸. На Наддніпрянщині усі полки артилерії ГА, за твердженням Л. Шанковського,

отримали по 4400 набоїв⁷⁹. За Збручем, за даними М. Капустянського, галичани для артилерійських частин отримали по 500 – 600 набоїв⁸⁰. Такі закупівлі аж ніяк не могли забезпечити потреби артилерійських частин. Тому левову частку військового майна галичани отримували у противника, це ж стосувалось і гармат й амуніції до них.

Зважаючи навіть на катастрофічний брак гарматної амуніції, галичани через свою неорганізованість втрачали значні запаси військового майна. Найбільших збитків вони зазнали під час травневого відступу, коли величезні запаси артилерійських набоїв і мін було підірвано у Калуші через неможливість їх вивозу⁸¹. Усе це завдавало величезної шкоди ГА і згубно вплинуло на хід польсько-українського протистояння. Саме брак стрілива змусив галичан упродовж березня 1919 р. замінити австрійські гармати на російські.⁸² Це були тридюймові гармати М 1903 калібру 7,62 см⁸³. За іншими даними заміна відбулась після переходу за р. Збруч⁸⁴.

Отже, функціонування і матеріально-технічне забезпечення артилерії ГА було налагоджене у відповідності до можливостей військового керівництва і ЗУНР загалом. Саме допомога Директорії УНР стала визначальною під час створення її артилерійських частин. Слід відзначити, що й галичани не стояли осторонь і активно долучились до розбудови власних збройних сил. Їм вдалося залучити чинні внутрішні резерви і створити необхідну кількість гарматних кошів для організації нових батарей, вишколу старшин і забезпеченню артилеристів набоями, гарматами і комплектувальними частинами. На жаль, період перебування артилерії ГА на Наддніпрянщині з погляду її матеріально-технічного забезпечення є найменш висвітленим у архівних матеріалах і споминах безпосередніх учасників подій. Проте можна стверджувати, що забезпечення артилерійських частин після переходу за Збруч було значно гіршим, ніж під час участі в бойових діях у Галичині.

ORGANIZATION OF ARTILLERY SUPPLY IN GALICIAN ARMY (NOVEMBER 1918 – NOVEMBER 1919)

Volodymyr RUTAR

Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Local History

Based on new archival materials, the author traced combat service support of Galician Army artillery in 1918 – 1919. The main ways of artillery supply were studied. The number of artillery elements at different stages of Ukrainian-Polish war and Galician Army residence in Eastern Ukraine were analyzed.

Keywords: artillery, the Western Ukrainian People's Republic, Ukrainian Galician Army, logistics.

¹ Рубльов О. Українські визвольні змагання 1917 – 1921 рр. / О. Рубльов, О. Реснт; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Альтернатива, 1999. – Т. 10. – С. 276.

² Klimecki M. Lwów 1918 – 1919. / M. Klimecki. – Warszawa, 1998. – S. 19.

³ ЦДАВОВУУ. – Ф. 2192. – Оп. 2. – Спр. 8. – Накази по Начальній команді Українського війська уряду Диктатора Західної області України. – Арк. 4.

⁴ М. Д. Фрагменти з боїв на Підзамчу. / Д. М. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1933. – Ч. 6. – С. 3.

⁵ Krysiak F. Z dni grozy we Lwowie (od 1 do 22 listopada 1918 roku). / F. Krysiak. – Rzeszów, 2003. – S. 52.

⁶ Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. / О. Кузьма. – Львів, 2003. – С. 189 – 190.; Шишка О. Слідами листопадових боїв. / О. Шишка. – Львів: ДУ “Львівська політехніка”, 1993. – С. 128.

⁷ ЦДА у м. Львові. – Ф. 361. – Оп. 1. – Спр. 163. Спогади М. Залізняка, М. Ірчана та інших з історії УГА і УСС, зібрані А. Крушельницьким. – Арк. 3.

⁸ Кузьма О. Листопадові дні... – С. 273.

⁹ Кренжаловський Д. Львів в українських руках 1 – 21. XI. 1918. / Д. Кренжаловський. – Камінець, 1919. – С. 40.

¹⁰ Кузьма О. Листопадові дні... – С. 273.

¹¹ Мацькевич С. Артилерія Української Галицької армії. / С. Мацькевич. // Українська Галицька армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях в 1918–1920 рр. Матеріяли до історії. / [видав хорунжий УСС Д. Микитюк]. – Вінніпег, 1958. – Т. 1. – С. 179.

¹² Kozłowski M. Między Sanem a Zbruczem. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918 – 1919. / M. Kozłowski. – Kraków, 1990. – S. 168.

¹³ Mączyński C. Woje Lwowskie, cz. 1: Oswobodzenie Lwowa (1–24 listopada 1918 roku). / C. Mączyński. – Warszawa, 1921. – Т. 1. – S. 249.

¹⁴ Вельничук О. Рейд на Дубляни. / О. Вельничук. // Українська Галицька армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях в 1918 – 1920 рр. Матеріяли до історії. / [видав хорунжий УСС Д. Микитюк]. – Вінніпег, 1976. – Т. 5. – С. 52.

¹⁵ Фенців І. Українська артилерія у Львові 1 – 21. XI. 1918 р. / І. Фенців. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1929. – Ч. 1. – С. 3 – 4.

¹⁶ Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність. / Л. Шанковський. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1958. – С. 112.

¹⁷ ЦДАВОВУУ. – Ф. 4451. – Оп. 1. – Спр. 2. Харчовий стан бригади (стройова записка) на 1 березня – 1 лютого 1919 р. – Арк. 1.

¹⁸ Там само. – Арк. 4.

¹⁹ Там само. – Арк. 6.

- ²⁰ Р. Л. Дещо з історії III Групи “Глибока” VIII Самбірської Бригади. / Л. Р. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1934. – Ч. 9. – С. 13.
- ²¹ Карпинець І. Історія 8 Галицької бригади (давнішої “Групи Рудки” або “Групи Гофмана”) / І. Карпинець. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1933. – Ч. 7 – 8. – С. 33 – 34.
- ²² Карпинець І. Історія 8 Галицької бригади... – Львів, 1934. – Ч. 7 – 8. – С. 27 – 28.
- ²³ Ласовський В. Генерал Тарнавський. Репортаж. / В. Ласовський. – Львів, 1935. – С. 119.
- ²⁴ ЦДАВОУ. – Ф. 2188. – Оп. 1. – Спр. 4. Оперативні секретні накази штабу НКГА. – Арк. 24 – 25.
- ²⁵ Історія українського війська. – Київ, 1992. – Ч. 2. – С. 525.
- ²⁶ ЦДА у м. Львові. – м/ф. – Кол. № 9. – № 92257. *Ukrainiska Armia Galicyjska. Korpusy i brygady – rozkazy, meldunki, wykazy, preputski.* 1918 – 1920. – Арк. 251.
- ²⁷ ЦДА у м. Львові. – м/ф. – Кол. № 9. – № 95082. *Zachodnioukraińska Republika Ludowa. Komisariatu powiatowe i Komendy wojskowe. Raporty, meldunki, korespondencja.* 1918 – 1919. – Арк. 605 – 607.
- ²⁸ Карпинець І. Історія 8 Галицької бригади... – Львів, 1933. – Ч. 3. – С. 14.
- ²⁹ Тулюк-Кульчицький С. Старшинські школи Г.А. // Українська Галицька армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях в 1918–1920 рр. Матеріали до історії. / [видав хорунжий УСС Д. Микитюк]. – Вінніпег, 1968. – Т. 4. – С. 267.
- ³⁰ Ткачук П. Сухопутні війська Збройних сил України доби революції 1917–1921 рр. / П. Ткачук. – Львів: ЛІСВ, 2009. – С. 191.
- ³¹ Омелянович-Павленко М. Українсько – польська війна 1918 – 1919. / М. Омелянович-Павленко. // Омелянович-Павленко М. Спогади українського командарма. – Київ, 2002. – С. 98, 102.
- ³² Тинченко Я. Чисельність галицьких і польських військ під час боротьби за Східну Галичину (листопад 1918 року – червень 1919 року). / Я. Тинченко. // Цитаделя. Львівський мілітарний альманах. – Львів, 2009. – Вип. 1. – С. 31.
- ³³ Солдатенко В. Галицька армія у Наддніпрянській Україні. / В. Солдатенко, Б. Савчук. – Київ: Світогляд, 2004. – С. 46.
- ³⁴ Олійник С. В. Галицьке військо і визвольні змагання на території Правобережної України (липень 1919 – травень 1920 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. / Олійник Сергій Васильович. – Кам’янець-Подільський, 2003. – С. 35.
- ³⁵ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали: У 5 т. / Кер. роботи і відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ: Лілія-НВ, 2008. – Т. 4. – С. 183.
- ³⁶ Там само. – С. 242.
- ³⁷ ЦДАВОУ. – Ф. 2188. – Оп. 2. – Спр. 57. – Ведомости и дислокации о боевом составе войск Галицкой армии. – арк. 31.
- ³⁸ Там само. – Арк. 29.
- ³⁹ Там само. – Арк. 33.
- ⁴⁰ *Hupert W. Zajęcie Małopolski Wschodniej i Wołyń w roku 1919.* / W. Hupert. – Lwów – Warszawa, 1928. – s. 35.
- ⁴¹ ЦДАВОУ. – Ф. 2188. – Оп. 2. – Спр. 57. – Ведомости и дислокации... – Арк. 14.
- ⁴² Там само. – Арк. 1 – 2, 13.
- ⁴³ *Верига В. Визвольні змагання в Україні 1914–1923.* / В. Верига. – Львів, 1998. – Т. 1. – С. 480.
- ⁴⁴ *Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр.* / М. Литвин. – Львів: Ін-т українознавства НАНУ, 1998. – С. 285.
- ⁴⁵ *Hupert W. Zajęcie Małopolski Wschodniej... – s. 97.; Klimecki M. Czortków 1919.* / M. Klimecki. – Warszawa, 2000. – S. 150.
- ⁴⁶ Тинченко Я. Чисельність галицьких... – С. 36.
- ⁴⁷ *Hupert W. Zajęcie Małopolski Wschodniej... – S. 102.*
- ⁴⁸ Тинченко Я. Чисельність галицьких... – С. 37.

- ⁴⁹ Ковальчук М. Дислокаційна відомість і бойовий розпис Дієвої армії військ УНР станом на 16 серпня 1919 р. / М. Ковальчук. // Військово-історичний альманах. – Київ, 2010. – Ч. 2. – С. 140–141.
- ⁵⁰ Ткачук П. Сухопутні війська... – С. 25.
- ⁵¹ Шанковський Л. Українська Галицька армія: Воєнно-історична студія. / Л. Шанковський. – Вінніпег, 1974. – С. 284.
- ⁵² Жваківський Ю. Дещо про гарматну батарею УГА. / Ю. Жваківський. // Літопис Червоної Калини. – Львів, 1939. – Ч. 3. – С. 2.
- ⁵³ Литвин М. Українсько-польська війна... – С. 128.
- ⁵⁴ Тулюк-Кульчицький С. Старшинські школи Г.А... – С. 268 – 269.; Кривизюк Л. Збройні сили України 1917 – 1920 рр. Вишкіл і виховання. / Л. Кривизюк. – Львів: ЛІСВ, 2006. – С. 80.
- ⁵⁵ Галан В. Батерія смерті. / В. Галаган. – Джерсі Сіті, 1968. – С. 35.
- ⁵⁶ Мацькевич С. Артилерія Української Галицької армії... – С. 180.
- ⁵⁷ ЦДАВОВУ. – Ф. 2192. – Оп. 1. – Спр. 1. Листування НК ГА та накази по армії про організацію 4-го та 5-го корпусів, про покращення роботи штабів, призначення на службу, звернення делегації політичних, просвітних та економічних організацій Дрогобицького повіту від реквізицій та ін. – Арк. 125.
- ⁵⁸ Тулюк-Кульчицький С. Старшинські школи Г.А... – С. 270.
- ⁵⁹ Ткачук П. П. Організація артилерійських частин та їх бойова діяльність по захисту української державності 1917 – 1920 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22. / Ткачук Павло Петрович. – Київ, 2004. – С. 133.
- ⁶⁰ ЦДАВОВУ. – Ф. 2188. – Оп. 3. – Спр. 4. Прикази войскам Галицкой армии. – Арк. 73.
- ⁶¹ ЦДА у м. Львові. – М/ф. – Кол. № 9. – № 92257. Українська Армія Галицька... – Арк. 262.
- ⁶² Ткачук П. П. Організація артилерійських частин... – С. 133.
- ⁶³ Мацькевич С. Артилерія Української Галицької армії... – С. 178.
- ⁶⁴ ЦДА у м. Львові. – м/ф. – Кол. № 9. – № 95082. Zachodnioukraińska Republika Ludowa... – Арк. 635.
- ⁶⁵ Золочівське Слово. – Золочів. – 5 квіт., 1919. – Ч. 27. – С. 2.
- ⁶⁶ ЦДА у м. Львові. – М/ф. – Кол. №9. – № 92257. Українська Армія Галицька... – Арк. 212.
- ⁶⁷ Цегельський Л. Від легенд до правди. / Л. Цегельський. – Львів: Свічадо, 2003. – С. 147.
- ⁶⁸ Томюк І. М. Галицька армія у боротьбі за державність і соборність України (1918 – 1920): дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22. / Томюк Ігор Михайлович. – Львів, 2004. – С. 62.
- ⁶⁹ Литвин М. Історія ЗУНР. / М. Литвин, К. Науменко. – Львів: Олір, 1995. – С. 149.; Рубльов О. Українські визвольні змагання 1917 – 1921 рр... – С. 291.
- ⁷⁰ ЦДА у м. Львові. – м/ф. – Кол. № 9. – № 92255. Wspomnienia byłych żołnierzy Ukraińskich Strzelców Siczowych i Armii URL 1914 – 1922. – Арк. 791.
- ⁷¹ Артилерія 1-го Гарматного Запорізького полку в складі УГА. // Українська Галицька армія. У 40-річчя її участі у Визвольних Змаганнях в 1918–1920 рр. Матеріали до історії. / [видав хорунжий УСС Д. Микитюк]. – Вінніпег, 1960. – Т. 2. – С. 95 – 96.
- ⁷² Дашкевич Р. Артилерія січових стрільців у боротьбі за Золоті Київські ворота. / Р. Дашкевич. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1965. – С. 153 – 154.
- ⁷³ Там само. – С. 156 – 158, 178.
- ⁷⁴ ДАЛО. – ф.257. – Оп. 1. – Спр. 183. – Заверенные копии протоколов заседаний Совета Государственных Секретарей Западно-Украинской Народной Республики. – Арк. 12 – 13.
- ⁷⁵ Klimecki M. Lwów 1918 – 1919... – S. 191.
- ⁷⁶ ЦДА у м. Львові. – ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 392. Звіт про витрати грошових сум, призначених Радою Міністрів УНР і ухвалою Директорії на закупівлю озброєння та військового майна закупівлю озброєння та військового майна за кордоном. – Арк. 1.
- ⁷⁷ ЦДА у м. Львові. – ф. 581. – Оп. 1. – Спр. 149. Судова справа по обвинуваченню генерала ГА Мирона Гарнавського, полковника Альфреда Шаманека та отамана Омеляна Лисяка в невиконанні наказу штабу головного отамана. – Арк. 6.

⁷⁸ *Стахів М.* Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918 – 1923. / М. Стахів. – Скрантон, 1960. – Т. 4. – С. 42.

⁷⁹ *Шанковський Л.* Українська Галицька армія... – С. 283.

⁸⁰ *Капустянський М.* Похід українських армій на Київ – Одесу в 1919 році. (Короткий воєнно-історичний огляд). / М. Капустянський. – Мюнхен. 1946. – Кн. 2. – С. 106.

⁸¹ ЦДА у м. Львові. – м/ф. – Кол. № 9. – № 92255. Wspomnienia byłych żołnierzy... – Арк. 805.

⁸² *Ткачук П.* Бойові дії артилерійських полків Галицької армії на фронтах польсько-української та більшовицько-української воєн. / П. Ткачук, Л. Кривизюк. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2012. – Вип. 21. – С. 762, 764.

⁸³ *Шанковський Л.* Українська Галицька армія... – С. 283.

⁸⁴ *Олійник С. В.* Галицьке військо... – С. 113.